Shri Raghunath Temple MSS. Library,
JAMMU

No. १५६०

Title नञ्वाद विवृतिः

Author तार्किक शिरोमणिः

Extent १ Age x

Subject न्याय शास्त्रं

नञ्वादविवृतिः

१५६०

नञ्वादटीका ...

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ संसर्गाभावेऽन्योन्याभावस्य नञोऽर्थः तत्र चान्वयितावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वं व्युत्पत्तिबललभ्यम् नीलघटवति नीलो घटो न घट इत्यादि
व्यवहारात् इह नीलघटवति न पीतो घटः पीतो घटो न नीलो घट इति व्यवहाराच्च प्रतियोग्यभावयोश्च तुल्ययोगक्षेमत्वेन नञ्समभिव्याहृतसप्रतियोगिको
नुयोगितया धाराधेयभावसम्बन्धेनैवान्वयबोधस्तत्र तत्संसर्गाभावस्यापितया यथा पचति चैत्रो न पचति चैत्रः चैत्रस्येदं नेदं चैत्रस्येति तिङर्थस्य कृत्यादेः
प्रत्ययमात्रोपस्थापित एव नञ इति तद्भावस्यापि नञ्नणा षष्ठ्यादिप्रत्ययादिनिरूपितस्वत्वादिकं मूर्त्तानन्तरमितमस्वामित्वादिकं तस्य धनाद्यवर्तित्वेन चैत्रस्या
पिप्रतियोगित्वप्रसङ्गात् निरूपकत्वादेः सम्बन्धस्य प्रतियोगितानवच्छेदकत्वादिति दिक् यत्र चाधाराधेयभावो न संसर्गबललभ्यः तत्रानुयोगि
त्वपदसमभिव्याहारापेक्षा यथा भूतले घटो भूतले न घट इत्यादि अत्र च तात्पर्यवशात्कदाचिद्भूतलवृत्तित्वाभावः कदाचिद्भूतलवृत्तित्वाभावः प्रतीयते अत एव क्वचि
द्योग्यो नञ्लेऽन्यत्रादावेकविशेष्यकत्वानुभावः संसर्गस्य योग्यतानाम्बेवस्य विशेषणतयैव प्रतियोगिन्यन्वयइति केचित् सर्वत्र विशेष्ये विशेषणस्याभा
वो नञा प्रत्याय्यते अत एव भूतले घटो नास्ति घटो न स्तः घटा न सन्तीत्यादावविवक्षितवचनेऽन्वयनियमः स्यात् तेषां जातो न सत्त्वं त्वाद्यङ्गात् निस्त्रिनीया जातिसमवेतत्व
स्याप्रसिद्धत्वात् सम्बन्धान्तरेण जातिवृत्तित्वस्य तु सत्तायामसत्वात् यत्र च विशेषणविशेष्ययोरभेदेनान्वयो ... अन्योन्याभावो नञा बोध्यते यथा पृथ्वी घटो
नीलो न घटो नील इत्यादि अत्र विशेषणविशेष्ययोः समानविभक्तिकत्वे विरुद्धविभक्तिरादित्वात् तत्र ... ये यजामहं करोति नानुयाजेष्वि
त्यादावेकवाक्यतानुरोधात् ये यजामहं ... अनुयाजभेदो बोध्यते विशेषणविभक्तिस्तु प्रयोगसाधुत्वमात्रार्था भेदेनान्वयबोधप्र
वृत्तिप्रकारीभूतविभक्त्यर्थोऽपि ... नैव ... विशेषणविभक्तिस्त्वभेदार्थिका नीलो न घट इत्यादौ लक्षणया एव
विभक्तेरनुसन्धानमिति मतेन ... सम्बन्धस्यैवात्रापि ... स्याभेदस्याभावो बोध्यतां यत्तु कारणं निषेधे विकल्पापत्तेर्भेदपरतेति तदुक्त
न विशेषणविषये सामान्यविधेस्तदितरपरत्वस्य ... द्वितीयतानां ... सिद्धत्वेन विकल्पानवकाशात् नचतत्रापि
कोऽपि ... भेदो बोध्यते ... एकवचनानुरुद्धत्वात् ... प्रतीयते ए
कोनत्वानि निविकल्पं च न समर्पणेऽपि द्वितीयस्य दानव्याप्तिसम्पादनत्वयप्रसङ्गाच्च अन एवरात्रौ ग्राह्ये नक्तं वीतेत्यादौ रात्रौ ग्राह्यप्रसक्तौ वीरत्वान्न एव विकल्पारहि
तमपि ग्राह्यविधायकं वाक्यान्तरमस्तीत्येवं ... नामासादयन् नापीदं नानुयाजेष्विति वस्तुयज्ञियारहितं अग्रहणाग्राह्यप्रसक्तो विकल्पापत्तिः
अप्रसक्तौ निषेधानुपपत्तिः प्रसक्तेहि प्रतिषिध्यते इति चेत् साधीयान् ... लक्षणे वह्निनीलीत्यादौ ... परमप्रयत्नेन तत्र वह्निप्रसक्तिरु
पादीयते निषेधविधिवैयर्थ्यमिति चेत् तात्पर्यानवबोधविलम्बनरात्रिग्राह्यकारणवारणस्य तदर्थत्वात् एकविषयतया ... अतिग्रहण
ग्रहणयोर्विकल्पः अत्र च षोडशिग्रहणे ... साधनमित्यादिकं वक्तव्यम् ग्रहणविधिविरोधात् अपि च षोडशिग्रहणाभावः ... साधनमित्यादिकमुपपत्तिस्थित ।

सम्बन्धादिः

अत्र तेऽघटत्वादौ अत नादित्वं विशेषणं तद्भावे न घटादौ विशेष्ये प्रत्याय्यते

अत्र यागभेदस्य यजतावत येविधेयैर्ण अनुयाजेषु ये नामहंकारनिषेधविधिद्वये सामान्यतयोरमिति भावः

न च भेदेनान्वयबोधे

पा

नञर्थानुयाजाभेदा भाववती यजनिषि सान्वयबोधः

नञ्वादः
१

नसमभिव्याहृतधात्वर्थसाध्यत्वेपि विभक्त्यर्थान्वयः अत एव श्राम्यतः कलञ्जं न भक्षयेदिति श्रुतेः कलञ्जभक्षणाभावविषयकं कार्यमित्यर्थमाहुः नियमस्तु नान्व
येव प्राग् अस्त्याफलाजनकत्वेपि न तु स्य परमात्मस्वरूपस्य साधनत्वमविरुद्धम् अहरहर्विध्यन्यथानुपपत्त्या च बोध्यमिति ग्रहणादन्निषेधे नित्यपरमात्मस्वरूपं न स्मा
च्चातिशयितत्वं च स्वर्गफलमिति संक्षेपः सममन्यत्समम् प्रतियोग्यभावयोः प्रतियोग्यनुयोगिभावो भावाधिकरणयोराधाराधेयभावश्च सम्बन्धविधया भासते निष
नातिरिक्तस्य तत्पदवाच्यत्वे प्रतिपादितकार्ययोर्भेदेनान्वये प्रकारीभूतविभक्त्यर्थोपस्थितेस्तत्र त्वात् अत एव नेवाद्यर्थान्वयबोधे न षष्ठ्याद्यपेक्षा अत एव भूतलं घटस्याभा
देश्यस्मादौ सामानाधिकरण्यानुरोधान्नञोऽभाववत्परता केचित्तु प्रतियोगिपदे र -- सप्तम्यर्थः प्रतियोगित्वानुयोगित्वे वा नञर्थेऽन्वेति सामानाधिकरण्येन नञोऽभा वा:
ववृत्तिलक्षणा विभक्त्यर्थानुयोगि समानविभक्तिकार्थयोरन्योन्याभावसंसर्गाभाव बोधने नञो न साम्यम् तेन नघटत्वेन रत्नहरत्वादौ कथं न्यायानाभावे
त्वेन घटरस्मादौ न घटे संसर्गाभावस्य प्रतीयतत्वमाहुः ॥ इति तार्किकशिरोमणिकृता नञ्वादविवृतिः ॥ ॥